

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาการจัดการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ค้นคว้าจากตำรา เอกสาร และรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษา เพื่อเป็นแนวทางและกรอบแนวคิดในการศึกษา โดยนำเสนอตามลำดับข้อต่อไปนี้

1. ความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมศึกษา
2. ความรู้เกี่ยวกับเจตคติ
3. ความรู้เกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการ โรงเรียน
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมศึกษา

ความหมายของสิ่งแวดล้อมศึกษา

มีผู้ให้คำจำกัดความของคำว่า สิ่งแวดล้อมศึกษาอยู่หลายความหมาย ซึ่งมีความแตกต่างกันบ้าง และคล้ายคลึงกันบ้าง ดังนี้

Bernard J. Lucko (1982) ให้คำจำกัดความของสิ่งแวดล้อมศึกษาไว้ว่า สิ่งแวดล้อมศึกษาเป็นกระบวนการพัฒนาประชากรในเรื่อง

1. ความรู้เกี่ยวกับสิ่งมีชีวิตกับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพและทางสังคม
2. ความตระหนักถึงปัญหา เพื่อแสวงหาแนวทางแก้ปัญหา
3. เพื่อจูงใจให้มีการสร้างพฤติกรรมที่รับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมอันจะทำให้ชีวิตมีคุณภาพที่ดี

Mary Lynne Cox Bowman (1974 อ้างใน วินัย วีระวัฒนานนท์ และบานชื่น สีพันผ่อง, 2539) ให้คำจำกัดความของสิ่งแวดล้อมศึกษาไว้ว่า การจัดการสิ่งแวดล้อมศึกษาเป็นกระบวนการพัฒนาสาธารณชนให้ได้รับความรู้ในเรื่องสิ่งแวดล้อมทางกายภาพและทางสังคม ซึ่งอยู่โดยรอบตัวมนุษย์ เพื่อให้เกิดความตระหนักถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นและรู้จักการจัดการแก้ปัญหาเหล่านั้น

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2534) ให้ความหมายของสิ่งแวดล้อมศึกษาว่าหมายถึงกระบวนการเรียนการสอนเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีจุดหมายสำคัญคือให้มีความเข้าใจเกี่ยวกับ

สิ่งแวดล้อมและปัญหาสิ่งแวดล้อม รู้จักวิเคราะห์ผลกระทบที่ได้รับจากสิ่งแวดล้อม เพื่อให้มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอันเป็นผลมาจากการตัดสินใจด้วยตนเองของบุคคล เพื่อให้มีความรับผิดชอบ และร่วมกันบำรุงรักษาสภาพแวดล้อมให้ดีที่สุด และนานที่สุด

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ (2538) ให้ความสำคัญของสิ่งแวดล้อมศึกษาว่า หมายถึงกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมทุก ๆ ด้าน ทั้งที่มีอยู่ตามธรรมชาติและที่มนุษย์สร้างขึ้น เป็นการศึกษาที่มุ่งให้เข้าใจความสัมพันธ์ของสิ่งแวดล้อมทั้งหมด ให้รู้สาเหตุและผลที่เกิดจากปัญหาสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เกิดความตระหนักที่จะรับผิดชอบต่อ เกิดค่านิยมและเจตคติที่ดีในการที่จะปฏิบัติต่อสิ่งแวดล้อม เพื่อดำรงรักษาสิ่งแวดล้อมให้อยู่ในสภาพที่ดีที่สุด

เกษม จันทร์แก้ว (2536) ระบุว่า สิ่งแวดล้อมศึกษา หมายถึง กระบวนการให้ความรู้เกี่ยวกับระบบ และแบบแผน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้เทคโนโลยีการศึกษา นำความรู้ทางสิ่งแวดล้อม สู่บุคคลทุกระดับเพื่อคงไว้ซึ่งคุณภาพที่ดีของสิ่งแวดล้อม

วราพร ศรีสุพรรณ (2539) ระบุว่า สิ่งแวดล้อมศึกษา คือกระบวนการทางการศึกษาที่จะทำให้นักเรารู้จักธรรมชาติ และรู้จักบทบาทและฐานะของงานที่ตนสัมพันธ์กับองค์ประกอบอื่น ๆ โดยมีเป้าหมายที่จะให้นักศึกษามีชีวิตอยู่อย่างประสาน สอดคล้องกับธรรมชาติ พร้อมกับอยู่ในสังคมทุกระดับท้องถิ่น ประเทศและโลกอย่างปกติสุข

วินัย วีระวัฒนานนท์ และบานชื่น สีพันผ่อง (539) ระบุว่า สิ่งแวดล้อมศึกษา เป็นกระบวนการศึกษาที่เน้นความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพและสิ่งแวดล้อมทางสังคม ปัจจัยทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อม และผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อมนุษย์ เพื่อสร้างเจตคติ พฤติกรรม และค่านิยม ในอันที่จะรักษาหรือพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อมคุณภาพชีวิตของตนเอง และของมนุษย์โดยส่วนรวม

จากแนวคิดดังกล่าว พอสรุปได้ว่า สิ่งแวดล้อมศึกษาเป็นกระบวนการศึกษาที่จัดขึ้นเพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจในความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ตลอดจนเกิดความตระหนัก และการมีส่วนร่วมเพื่อสร้างเจตคติ พฤติกรรม และค่านิยมในอันที่จะรักษา หรือพัฒนาสิ่งแวดล้อมเพื่อคุณภาพตนและมนุษย์โดยส่วนรวม

หลักการจัดสิ่งแวดล้อมในสถานศึกษา

Bob Stevenson (1981) ได้เสนอแนะหลักการในการจัดสิ่งแวดล้อมศึกษา ดังนี้

1. สิ่งแวดล้อมศึกษาควรพิจารณาสิ่งแวดล้อมทั้งหมด ทั้งทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น
2. สิ่งแวดล้อมศึกษาควรจัดเนื้อหาให้เหมาะสม
3. สิ่งแวดล้อมศึกษาควรจัดระเบียบของการศึกษา ที่ทำให้การเรียนการสอนมีประโยชน์
4. สิ่งแวดล้อมศึกษาควรจะเน้นให้มีความเข้าใจ มีทักษะในการแก้ปัญหา มีค่านิยมที่ดีในทุกระดับอายุ จะต้องเริ่มต้นเรียนสิ่งแวดล้อมศึกษาตั้งแต่เด็ก ๆ เรื่อยมา
5. สิ่งแวดล้อมศึกษาควรจะเน้นการปรับปรุงและป้องกันสิ่งแวดล้อม พัฒนาแนวความคิด และทักษะในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม
6. สิ่งแวดล้อมศึกษาควรจะเน้นการปรับปรุงและป้องกันสิ่งแวดล้อม พัฒนาแนวความคิด และทักษะในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม
7. สิ่งแวดล้อมศึกษาควรส่งเสริมค่านิยมที่ดีในท้องถิ่น ประเทศและประเทศอื่น ๆ ในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม
8. สิ่งแวดล้อมศึกษาควรจะให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการวางแผนการเรียนและมีโอกาสในการตัดสินใจเลือกเนื้อหาที่เขาต้องการ

เกษม จันทรแก้ว (2536) เสนอหลักการสิ่งแวดล้อมศึกษาว่า

1. เป็นการให้ความรู้อย่างต่อเนื่อง ยาวนานตลอดชีวิต
2. เป็นกระบวนการที่ก่อให้เกิดความรู้ ทัศนคติ จิตสำนึก ความรู้สึกรับตอบได้ทั่วอวงไวและถูกต้อง และการมีทักษะที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการให้เป็นผู้คิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาเป็นในเรื่องของสิ่งแวดล้อม
3. วิธีการให้ความรู้ต้องเหมาะสมทั้งเนื้อหา การใช้เทคโนโลยีสิ่งแวดล้อม และผู้รับรู้ เพื่อการสร้างความเข้าใจ และสามารถปฏิบัติได้

เต็มดวง รัตนทัศนีย์ (2534) เสนอหลักการของการจัดสิ่งแวดล้อมศึกษาว่า ควรประกอบด้วย

1. เป็นการศึกษาเพื่อชีวิต
2. เป็นการศึกษาตลอดชีวิต
3. เป็นการเรียนรู้เพื่อการอยู่ร่วมกันของมนุษยชาติ
4. มีความคิดรวบยอดทางสิ่งแวดล้อม
5. เป็นการสร้างจริยธรรมทางสิ่งแวดล้อม
6. เป็นการมองทั้งระบบ

7. เป็นสหสัมพันธ์วิทยา
8. เป็นการเรียนแบบแก้ปัญหา
9. เป็นการมุ่งสร้างความตระหนัก ทักษะคิดและค่านิยม
10. เป็นการพัฒนาความคิดอย่างเป็นระบบ
11. เป็นการได้สถานการณ์ปัจจุบัน และคำนึงถึงอนาคต
12. เป็นการเน้นการมีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้น
13. เน้นการกระจายของข่าวสาร
14. การจัดอบรมครูสิ่งแวดล้อมศึกษา

วราพร ศรีสุพรรณ (2534) เสนอว่า หลักการในการจัดสิ่งแวดล้อมศึกษาคือ

1. เนื้อหาสาระจะต้องเปิดโอกาสให้ผู้เรียนเกิดบูรณาการโดยสามารถประสานแนวคิดของศาสตร์ต่าง ๆ ในการอธิบายระบบความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ตามธรรมชาติ
2. กระบวนการเรียนการสอนเน้นการสืบสวน สอบสวนและการสังเกต เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเข้าใจถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ เข้าใจถึงลักษณะปัญหาสิ่งแวดล้อม และสามารถหาเหตุผลของปัญหาได้อย่างแท้จริง
3. ให้ความสำคัญกับผู้เรียนในบทบาทต่อสังคม เน้นให้ผู้เรียนตระหนักว่าตนเองมีบทบาทต่อสังคม และสิ่งที่ปรากฏอยู่ในสังคม จะกระทบถึงตัวเขาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ การศึกษาจะต้องเปิดโอกาสให้ผู้เรียนรู้จัก และเห็นคุณค่าของตนเอง รู้จักท้องถิ่นและสังคมของตน สามารถวิเคราะห์ปัญหาในสังคมและสิ่งแวดล้อมของตน และเปิดโอกาสให้ผู้เรียนแสวงหาแนวคิด และเทคนิคใหม่ ๆ ที่จะนำไปใช้แก้ปัญหาสังคมและสิ่งแวดล้อมของตน

จุดมุ่งหมายของสิ่งแวดล้อมศึกษา

วินัย วีระวัฒนานนท์ และบานชื่น สีสันผ่อง (2539) กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของสิ่งแวดล้อมศึกษา ดังนี้

1. ความตระหนัก (Awareness) ให้มีความตระหนักและตื่นตัวเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม โดยส่วนรวม และปัญหาที่เกี่ยวข้อง
2. ความรู้ (Knowledge) ให้มีความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมโดยส่วนรวม รวมทั้งปัญหาที่เกี่ยวข้องกับบทบาทและความรับผิดชอบของมนุษย์ในปัญหาเหล่านั้น

3. เจตคติ (Attitude) ให้มีค่านิยมทางสังคมที่มีความผูกพันกับสิ่งแวดล้อม และแรงจูงใจที่จะมีส่วนร่วมในการป้องกันและปรับปรุงสิ่งแวดล้อม

4. ทักษะ (Skills) ให้มีความชำนาญในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม

5. ความสามารถในการประเมินผล (Evaluation Ability) ให้รู้จักประเมินมาตรการทางสิ่งแวดล้อม การศึกษาโครงการในแง่ปัจจัยต่าง ๆ ทางนิเวศวิทยา ด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม จริยธรรมและการศึกษา

6. การมีส่วนร่วม (Participation) ให้มีการพัฒนาความรู้สึกละเอียดถี่ถ้วนที่มีความรับผิดชอบ และเห็นว่าปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องเร่งด่วน โดยยึดมั่นต่อการปฏิบัติที่เหมาะสม เพื่อแก้ปัญหาเหล่านั้น

เกษม จันทร์แก้ว และประพันธ์ โกยสมบุรณ์ (2525) กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของสิ่งแวดล้อมศึกษาไว้ดังนี้

1. เพื่อให้สามารถนำไปใช้ตัดสินใจในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทั้งโดยตนเองและเป็นกลุ่ม
2. เพื่อให้มีทัศนคติต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
3. เพื่อให้มีความสามารถในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม
4. เพื่อให้ตระหนักถึงสถานภาพ และแนวทางการใช้ทรัพยากร โดยมีให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม
5. เพื่อให้มีความรู้สึกรับผิดชอบต่อสภาพสิ่งแวดล้อมของชุมชนของประเทศและของโลก

Allen A. Schmieder (1977) กล่าวว่าจุดมุ่งหมายของสิ่งแวดล้อมศึกษาในแต่ละประเทศนั้นแตกต่างกันขึ้นอยู่กับจำนวนชนิด และความรุนแรงของปัญหาสิ่งแวดล้อมศึกษาที่ประสบอยู่ นอกจากนี้ยังขึ้นอยู่กับความแตกต่างของชุมชนในแต่ละประเทศ อย่างไรก็ตาม Allen A. Schmieder ได้เสนอจุดมุ่งหมายขั้นพื้นฐานไว้ว่า

1. เพื่อพัฒนาให้ประชาชนมีจริยธรรมทางสิ่งแวดล้อมและคุณภาพชีวิต
2. เพื่อพัฒนาประชาชนให้มีพื้นฐานความเข้าใจ ในความเกี่ยวข้องระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมทั้งหมด ให้มีความสำนึกความตระหนัก และความกระตือรือร้นที่จะแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้น
3. เพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมและปัญหาสิ่งแวดล้อม เพื่อประชาชนจะได้ตัดสินใจแก้ปัญหาที่เป็นประโยชน์ที่สุด
4. เพื่อจูงใจและฝึกหัดให้ประชาชนค้นคว้า และเผยแพร่ความรู้และทักษะในอันที่จะช่วยแก้ปัญหาและป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้นในสังคม
5. เพื่อความสมดุลระหว่างความต้องการระยะสั้น และความต้องการระยะยาว เพื่อตัดสินใจเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม

6. เพื่อให้ประชาชนตระหนักว่า ประชาชนทุกคนเป็นผู้ตัดสินใจเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ไม่ใช่บุคคลใดบุคคลหนึ่ง หรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง

William B. Stapp. (1974) มีความเห็นว่าจุดมุ่งหมายของการจัดสิ่งแวดล้อมศึกษา ควรเน้นการให้ความรู้ในเรื่องต่อไปนี้

1. ให้เกิดความรู้อย่างเห็นจริงว่ามนุษย์เป็นสิ่งหนึ่งที่มีอาจแยกตัวออกจากระบบอันประกอบด้วยตัวมนุษย์เอง รวมทั้งสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมและทางชีวภาพ ทั้งให้เข้าใจว่ากิจกรรมของมนุษย์นั้นส่งผลกระทบต่อระบบความสัมพันธ์ในสิ่งแวดล้อมได้เสมอ
2. ให้มีความเข้าใจอย่างกว้างขวางเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมทางชีวภาพถึงอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมต่อสภาพสังคม
3. ให้มีความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อมทางชีวภาพที่มนุษย์กำลังเผชิญอยู่ เห็นวิถีทางแก้ไขและเข้าใจบทบาทความรับผิดชอบของรัฐและประชาชน
4. ให้มีเจตคติ เห็นคุณค่าของสิ่งแวดล้อมที่ดี มีคุณธรรม เพื่อจะได้เป็นแรงกระตุ้นให้มีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมที่ดีขึ้น
5. การเข้ามามีส่วนร่วมสนับสนุนให้บุคคลและสังคมเข้ามามีส่วนร่วมงานที่เกี่ยวข้องกับการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมในทุกระดับอย่างจริงจัง

สรุปได้ว่า จุดมุ่งหมายของสิ่งแวดล้อมศึกษา มุ่งเน้นให้ประชาชนทุกคนมีส่วนร่วมในการปรับปรุงและแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม

แนวทางการส่งเสริมสิ่งแวดล้อมศึกษาในสถานศึกษา

วราพร ศรีสุพรรณ (2534) กล่าวว่าแนวทางในการจัดสิ่งแวดล้อมศึกษาในสถานศึกษา ควรประกอบด้วย

1. การจัดกิจกรรมที่เชื้อให้ผู้เรียนเกิดบูรณาการของระบบความสัมพันธ์ในเชิงเหตุผลที่จะให้ความร่วมมือในการป้องกันและแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมตามความสามารถของแต่ละคน
2. เน้นการให้ความรู้ควบคู่กับการปฏิบัติ เช่น การให้ความรู้เกี่ยวกับความสำคัญของออกซิเจนในแหล่งน้ำ ควรส่งเสริมให้จัดกิจกรรมหรือโครงการณรงค์การไม่ทิ้งของเสียลงในแหล่งน้ำ เป็นต้น
3. การให้นักเรียนเก็บและใช้ข้อมูลเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมรอบตัว ทั้งในสถานศึกษาและชุมชน มาเป็นสื่อในการเรียนรู้

ประพันธ์ สุนทรนนท์ (2535) เสนอแนะว่า การจัดกิจกรรมสิ่งแวดล้อมศึกษาในโรงเรียน และชุมชนให้ประสบผลสำเร็จและสามารถแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมได้อย่างต่อเนื่องคือ

1. นำปัญหาที่เกิดขึ้นจริงในสถานศึกษาและชุมชน มาดำเนินการแก้ไข
2. ให้ผู้เรียนหรือผู้ร่วมกิจกรรมแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นด้วยการปฏิบัติจริง
3. ให้เป็นกิจกรรมที่ร่วมคิด ร่วมทำ ถ้าเป็นระบบกลุ่มได้จะเป็นอย่างยิ่ง
4. เป็นกิจกรรมที่มีความหมายต่อตัวผู้เรียน ผู้ลงมือทำชุมชนประเทศชาติและโลก
5. ให้ผู้ทำกิจกรรมเกิดความตระหนัก และเกิดความภาคภูมิใจที่ได้ประโยชน์ต่อตนเอง

และส่วนรวม

ปรียาพร พรหมพิทักษ์ (2538) เสนอว่า แนวทางการส่งเสริมสิ่งแวดล้อมศึกษาในสถานศึกษา ควรมีดังนี้

1. พัฒนาสถานศึกษาให้มีสิ่งแวดล้อมที่ดี เป็นแบบอย่างแก่ชุมชนและสังคม
2. จัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่พัฒนาความคิดหลักด้านสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การวิเคราะห์ระบบสิ่งแวดล้อม การเข้าใจถึงความสัมพันธ์ของระบบ และแนวคิดหลักด้านสหสาขาวิชา
3. ส่งเสริมกิจกรรมในการศึกษาพื้นที่ธรรมชาติ
4. ส่งเสริมกิจกรรมออกสู่ชุมชน
5. ปลูกฝังการอนุรักษ์ในชีวิตประจำวัน เช่น การใช้น้ำอย่างประหยัด การใช้ไฟฟ้าอย่างประหยัด การใช้ผลิตภัณฑ์ที่ไม่ทำลายธรรมชาติ เป็นต้น

ระวีวรรณ ชินะตระกูล (2540) เสนอแนวทางการจัดกิจกรรมสิ่งแวดล้อมศึกษาว่า เป็นการ จัดประสบการณ์ให้แก่ผู้เรียน เพื่อพัฒนาจิตสำนึก ค่านิยม ความรู้ความเข้าใจ และพฤติกรรมที่ ถูกต้องต่อการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม ดังนั้นกิจกรรมสิ่งแวดล้อมศึกษาในโรงเรียน จึงควรเน้นที่ การปฏิบัติของผู้เรียนในสถานการณ์สิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ที่เป็นปัญหา โดยครูผู้สอนมีบทบาท สนับสนุนดังนี้

1. ให้ผู้เรียนเกิดความริเริ่มและกระตุ้นให้ผู้เรียนเริ่มโครงการ หรือลงมือปฏิบัติงาน แก้ไข ปัญหาสิ่งแวดล้อม
2. ให้ผู้เรียนมาร่วมกันดำเนินงาน โดยครูผู้สอนเป็นผู้ชี้แนะ ติดตามผลงานอย่างสม่ำเสมอ
3. ให้ผู้เรียนหาข้อมูลข่าวสาร และ/หรือเพิ่มเติมข้อมูลข่าวสารให้จากหนังสือพิมพ์หรือสื่อ ต่าง ๆ

นอกจากนี้ในการจัดการและแก้ไขปัญหาล้างแ้วดล้อม ผู้เรียนควรได้รับการฝึกฝนให้มีพฤติกรรมเชิงทักษะกระบวนการดังนี้

1. ตระหนักในปัญหาล้างแ้วดล้อม
2. กำหนดปัญหาล้างแ้วดล้อมได้
3. รับข้อมูลอย่างมีวิจารณ์ญาณ
4. วิเคราะห์ข้อมูล
5. กำหนดทางเลือกหลากหลาย
6. เลือกแนวทางแก้ไขปัญหาได้
7. พัฒนาแผนงานหรือโครงการในการแก้ไขปัญหาล้างแ้วดล้อม
8. ปฏิบัติตามแผนงานด้วยความชื่นชม
9. ประเมินการปฏิบัติงานเป็นระยะ ๆ และเมื่อเสร็จสิ้น มีความภาคภูมิใจกับผลสำเร็จของงานและเริ่มงานใหม่ต่อไป

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2535) ได้ระบุว่าการส่งเสริมให้มีการจัดกิจกรรมล้างแ้วดล้อมศึกษาในโรงเรียน ควรดำเนินการดังต่อไปนี้

1. จัดตั้งชุมนุมหรือกลุ่มสนใจเพื่อรณรงค์ด้านล้างแ้วดล้อม
2. จัดป้ายนิเทศข้อมูลข่าวสารทางด้านล้างแ้วดล้อม
3. สร้างกิจกรรมในโรงเรียนและชุมชน เพื่อรณรงค์ด้านล้างแ้วดล้อมโดยส่วนรวม
4. จัดบรรยากาศและล้างแ้วดล้อมที่ดีในโรงเรียน

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษา สร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นแนวทางในการสร้างจิตสำนึกและพัฒนานักเรียนในด้านอนุรักษ์ล้างแ้วดล้อม โดยเน้นการใช้เกณฑ์มาตรฐานเพื่อการพัฒนา ซึ่งได้กำหนดเกณฑ์มาตรฐานล้างแ้วดล้อมในโรงเรียนไว้ 2 ประการคือ

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2539) ได้ระบุว่ามีมาตรฐานล้างแ้วดล้อมศึกษาในโรงเรียน คือ ข้อกำหนดเกี่ยวกับคุณภาพนักเรียน และโรงเรียนที่คาดหวังจากกิจกรรมส่งเสริมล้างแ้วดล้อมศึกษาในโรงเรียน

มาตรฐานล้างแ้วดล้อมศึกษา สร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นแนวทางในการสร้างจิตสำนึกและพัฒนา นักเรียนในด้านอนุรักษ์ล้างแ้วดล้อม โดยเน้นการใช้เกณฑ์มาตรฐานเพื่อการพัฒนา ซึ่งได้กำหนดเกณฑ์มาตรฐานล้างแ้วดล้อมในโรงเรียนไว้ 2 ประการคือ

มาตรฐานที่ 1 นักเรียนมีความตระหนักและสำนึกในการอนุรักษ์และพัฒนาล้างแ้วดล้อม

มาตรฐานที่ 2 วิธีชีวิตของสมาชิกในโรงเรียน เอื้อต่อการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อมอย่างถาวร

กระบวนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษา

วินัย วีระพัฒนานนท์ และบานชื่น สีพันพ้อง (2539) กล่าวว่า จุดมุ่งหมายในการสอนวิชาสิ่งแวดล้อมศึกษานั้น เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจสภาพแวดล้อม และเพื่อเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้เรียน และของสังคม อันเป็นเป้าหมายสูงสุด ซึ่งจะต้องอาศัยกระบวนการทางการศึกษาที่อยู่บนความเชื่อที่ว่าผู้สอนสามารถจะปลูกฝังพฤติกรรมของมนุษย์ได้ ถ้าผู้สอนสามารถที่จะจัดกิจกรรมหรือประสบการณ์ในการเรียนวิชาสิ่งแวดล้อมให้เหมาะสมกับเนื้อหา เหมาะสมกับความรู้และความสนใจของผู้เรียน นอกจากนี้กระบวนการเรียนจะมีค่าและมีความหมายแก่ผู้เรียนมากในการที่จะเกิดการเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรมของผู้เรียน ส่วนเนื้อหาวิชาเป็นเพียงองค์ประกอบย่อย ๆ ส่วนหนึ่งในการเรียนวิชาสิ่งแวดล้อมเท่านั้น ดังนั้นในการสอนวิชาสิ่งแวดล้อมศึกษา ควรจะผ่านเกณฑ์ต่าง ๆ ตามลำดับดังนี้

1. ความรู้หรือข้อมูลเกี่ยวกับสภาวะแวดล้อม เป็นการแสวงหาหรือให้ข้อมูลที่เป็นความจริงที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม เช่น ความรู้เกี่ยวกับนิเวศวิทยา ปัญหาน้ำเสียที่มีผลกระทบต่อสิ่งมีชีวิตในน้ำและต่อมนุษย์ ปัญหามลพิษในอากาศ เป็นต้น ความรู้ในข้อนี้อาจจะได้จากครูเป็นผู้ให้โดยตรงหรือโดยการแสวงหาด้วยตัวผู้เรียนเองจากสื่อต่าง ๆ ซึ่งมีข้อมูลเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมอยู่มาก และมีข้อมูลใหม่ ๆ เกิดขึ้นอยู่เสมอ การที่จะยึดข้อมูลจากตำราเรียนเล่มใดเล่มหนึ่งเป็นหลัก จะทำให้เกิดความผิดพลาด และไม่ทันสมัยได้

2. ความคิดรวบยอด เมื่อผู้เรียนได้รับข้อมูลทางสิ่งแวดล้อมมากพอ จะทำให้เกิดความเข้าใจขึ้นมาทันทีเมื่อได้ไปพบกับปัญหาสิ่งแวดล้อมนั้น ๆ ขึ้นอีก เป็นการรับรู้ (Perception) ที่เกิดขึ้นโดยฉับพลัน

3. การวิเคราะห์ เป็นความสามารถของผู้เรียนเมื่อไปพบกับปัญหาสิ่งแวดล้อมใหม่หรือที่ตนไม่เคยรู้มาก่อน แล้วสามารถที่จะแยกแยะปัญหานำไปสู่ต้นเหตุของปัญหา ผลกระทบของปัญหาที่เกิดขึ้น ตลอดจนรู้จักแนวทางในการแก้ปัญหาเหล่านั้น ๆ ได้ เช่น ปัญหาผู้ป่วยเนื่องจากยาฆ่าแมลง ซึ่งสุดท้ายก็จะนำไปสู่การแก้ปัญหา อาจเป็นต้นคิดวิธีกำจัดแมลงด้วยวิธีใหม่ แทนการใช้ยาฆ่าแมลงชนิดที่เป็นอันตราย เป็นต้น

4. ความตระหนักและการตัดสินใจ เมื่อผู้เรียนเข้าใจในปัญหาสิ่งแวดล้อมในแง่มุมต่าง ๆ แล้วจะทำให้มองเห็นอันตรายของปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน และในอนาคตทั้งที่จะเป็นอันตรายต่อ

คนและผู้อื่น รวมถึงสังคมมนุษย์ด้วย ทำให้เกิดความพยายามที่จะมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาที่นั้น ๆ อย่างใดอย่างหนึ่ง อันจะเป็นผลดีต่อการพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อม

5. การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม เมื่อผู้เรียนผ่านมาถึงขั้นนี้ จะมีความรู้สึกว่าพฤติกรรมที่ตนปฏิบัติอยู่บางอย่างน่าจะต้องเปลี่ยนแปลง เช่น รู้จักเลือกซื้ออาหารที่ปลอดภัย พฤติกรรมการใช้พลังงานต่าง ๆ เป็นต้น

6. การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของสังคม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงแนวทางดำเนินชีวิตของสังคม อันจะเอื้ออำนวยต่อการดำรงชีวิตที่สุขสมบูรณ์ของมนุษย์ต่อไป ซึ่งจะเป็นการทำให้สังคมได้ตระหนักถึงปัญหาและพร้อมที่จะเปลี่ยนแปลงแบบแผนของชีวิตบางอย่าง เพื่อดำรงรักษาสิ่งแวดล้อมเอาไว้

การสอนสิ่งแวดล้อมศึกษา จึงเป็นการศึกษาที่มุ่งให้ผู้เรียนมีความรู้ หรือข้อมูลจริง ที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมพอเพียง จนเกิดความคิดรวบยอด หรือความเข้าใจเมื่อพบปัญหา สิ่งแวดล้อม แล้วสามารถวิเคราะห์ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นได้ รวมทั้งรู้จักแนวทางในการแก้ปัญหาที่นั้น ๆ ได้ ซึ่งจะสร้างความตระหนักในปัญหาสิ่งแวดล้อมให้เกิดในตัวผู้เรียน อันจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่พึงประสงค์ทางด้านสิ่งแวดล้อมของผู้เรียน และขยายผลไปสู่ พฤติกรรมของสังคมในวงกว้างต่อไป

การวางแผนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษา

วราพร ศรีสุพรรณ (2539) เสนอว่า

ในการจัดทำแผนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษานั้น ครูจะต้องผสมผสานเนื้อหาเกี่ยวกับกิจกรรมให้เป็นเนื้อเดียวกัน เพื่อให้ผู้เรียนที่ได้ผ่านกิจกรรมที่เตรียมไว้นั้น ได้รับความรู้ และเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ โดยครูควรดำเนินการดังนี้

1. ศึกษาเนื้อหาความรู้ และวางขอบข่ายเนื้อหาความรู้ที่จะไปสอน ครูจะต้องพิจารณาเนื้อหาความรู้ต่าง ๆ ในแบบบูรณาการ และให้เหมาะสมกับวัยและวุฒิภาวะของผู้เรียน เวลาและสิ่งแวดล้อมในการสอน

2. ศึกษาแต่ละองค์ประกอบที่จำเป็นในการจัดกิจกรรม ได้แก่ สื่อการสอนและวัสดุอุปกรณ์ประกอบการสอน กิจกรรมนักเรียนบทบาทครู

3. ดำเนินการออกแบบและจัดโปรแกรมการเรียนการสอน ครูควรดำเนินการดังนี้

- กำหนดเรื่องหรือขอบข่ายเนื้อหาที่จะสอน
- สรุปเป็นแนวคิดรวบยอดที่ต้องการนำไปสู่ผู้เรียน

- กำหนดวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมของผู้เรียน
- วางกรอบหรือแนวทางในการอภิปราย และแสวงหาตัวอย่าง
- เลือกสื่อการเรียนการสอนที่จะใช้ประกอบ
- กำหนดกิจกรรมนักเรียนและกิจกรรมครู ซึ่งถือเป็นเงื่อนไขในการเรียน
- กำหนดวิธีการประเมินผล

สื่อการสอนสิ่งแวดลอมศึกษา

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2523 อ้างใน รวีวรรณ ชินะตระกูล. 2540) ได้เสนอแนะสื่อการเรียนการสอนวิชาสิ่งแวดลอมศึกษาไว้ดังนี้

1. รูปภาพ
2. เอกสารหรือหนังสือค้นคว้า
3. แบบสำรวจรายการ
4. กรณียตัวอย่าง
5. หนังสือพิมพ์หรือจดหมายช่าง
6. สถานการณ์จริง
7. ภาพยนตร์
8. สไลด์ - เทป
9. เทปโทรทัศน์
10. แผ่นภาพโปร่งแสง

วรภาพ ศรีสุพรรณ (2539) ได้เสนอว่า สื่อการสอนสิ่งแวดลอมศึกษา อาจจำแนกออกเป็นประเภทต่าง ๆ ดังนี้

1. ของจริง หรือสถานการณ์จริง ได้แก่
 - 1.1 องค์ประกอบในธรรมชาติ เช่น ดิน น้ำ แร่ธาตุ ดินไม้ สัตว์ป่า รวมทั้งมนุษย์ เป็นต้น
 - 1.2 กระบวนการทางธรรมชาติ เช่น การไหลของน้ำ กระแสลม หรือกระบวนการของสิ่งมีชีวิต เช่น การกินอาหาร การหายใจ การขับถ่าย การแพร่พันธุ์ เป็นต้น
 - 1.3 ผลผลิตและกระบวนการผลิตที่เป็นอยู่ ไม่ว่าจะด้านอุตสาหกรรมหรือด้านเกษตรกรรม

1.4 สื่อบุคคล ซึ่งสะท้อนให้เห็นแบบแผนการดำรงชีวิต เช่น การบริโภคอาหาร สิ้นค้าและบริการ การจัดการเกี่ยวกับน้ำดื่ม น้ำใช้ การจัดการเกี่ยวกับของเสีย เป็นต้น

2. สื่อที่จำลองมาจากของจริงหรือจินตนาการ เช่น ภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหว แผนภูมิ หุ่นจำลอง เป็นต้น

3. สื่อประเภท ข้อมูล สถิติ เอกสาร หรือบันทึกรายงานสถานการณ์

สรุปได้ว่าในการจัดการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษานั้น ครูควรใช้สื่อหรืออุปกรณ์ประกอบการเรียนการสอน เพราะสื่อหรืออุปกรณ์การสอน จะช่วยให้นักเรียนได้บรรลุจุดมุ่งหมายของการเรียนรู้ได้เร็ว และมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

การวัดผลและประเมินผล

บุญเชิด ภิญโญอนันตพงษ์ (2523) กล่าวว่า การจัดการเรียนการสอนที่ดี จะต้องจัดทำอย่างมีระบบและครบถ้วน ครูผู้สอนจะต้องรู้จุดประสงค์รายวิชาที่สอนอย่างชัดเจน จะต้องมีความรู้ความเข้าใจเรื่องเทคนิคของการวัดผล และประเมินผลเป็นอย่างดี การที่จะให้ครูตระหนักและเห็นความสำคัญของการวัดผล จะต้องอาศัยการนิเทศการสอน เนื่องจากการวัดและประเมินผลการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษา ต้องวัดกระบวนการกระบวนการ ซึ่งต้องใช้เทคนิคการวัดผลที่แตกต่างไปจากวิชาอื่น ๆ

วินัย วีระวัฒนนท์ และบานชื่น สีสันผ่อง (2539) กล่าวว่า การประเมินผลเป็นขั้นตอนสำคัญของการสอนเพื่อที่จะทราบสิ่งต่อไปนี้

1. การสอนได้รับผลสัมฤทธิ์มากน้อยเพียงใด
2. เป้าหมายในการสอนที่วางได้บรรลุไปแล้วเพียงใด
3. เพื่อสำรวจตัวผู้สอนเองในเรื่องการจัดกระบวนการสอน
4. เพื่อให้ข้อมูลเกี่ยวกับความก้าวหน้าของผู้เรียน การเปลี่ยนแปลงหลักสูตร และเพื่อการตั้งเป้าหมายในการสอน

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2539) เสนอแนะว่า การวัดและประเมินผลการเรียน เป็นการตรวจสอบว่าการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนนั้นบรรลุจุดประสงค์การเรียนรู้ที่กำหนดไว้หรือไม่ ดังนั้นในการวางแผนวัดและประเมินผลการเรียนนั้น สิ่งที่จะประเมิน วิธีการประเมิน และเครื่องมือที่ใช้ในการประเมินในการวัดและประเมินผลควรยึดหลักการประเมินผลการเรียนตามระเบียบว่าด้วยการวัดและประเมินผลของกระทรวงศึกษาธิการ ตามหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ.2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) ซึ่งประกอบด้วย

1. การประเมินผลก่อนเรียน มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาความรู้พื้นฐาน และทักษะเบื้องต้นของผู้เรียน

2. การประเมินผลระหว่างภาคเรียน ให้ผู้สอนประเมินผลการเรียนของนักเรียนตามจุดประสงค์การเรียน ตามแผนการสอนทุกครั้งแล้วบันทึกผลการประเมินไว้ทุกครั้ง

สำหรับการประเมินผลการเรียนสิ่งแวดล้อมศึกษามีหลายวิธี เช่น การสังเกต การสัมภาษณ์ การตรวจผลงาน เป็นต้น ผู้สอนพึงเลือกวิธีการให้สอดคล้องกับจุดประสงค์ที่จะประเมิน

เจตคติ (Attitude)

ความหมายของเจตคติ

เทอร์สโตน (Thurstone, 1928 อ้างใน ประภาเพ็ญ สุวรรณ. 2520) อธิบายว่า เจตคติเป็นระดับของความมากน้อยของความรู้สึกในด้านบวกและลบที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เช่น บุคคล สิ่งของ บทความ องค์กร ความคิด ฯลฯ ความรู้สึกเหล่านี้ผู้รู้สึกสามารถบอกความแตกต่างว่า เห็นด้วย หรือไม่เห็นด้วย

กอร์ดอน อัลพอร์ท (Gordon Allport, 1962) ให้ความหมายว่าเป็นสภาวะความพร้อมของจิตใจ ซึ่งเกิดขึ้นจากประสบการณ์ สภาวะความพร้อมนี้จะเป็แรงที่กำหนดทิศทางของปฏิกิริยาของบุคคลที่มีต่อบุคคล สิ่งของ และสถานการณ์ที่เกี่ยวข้อง เจตคติจึงก่อรูปได้ดังนี้

1. เกิดจากการเรียนรู้ วัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมในสังคม
2. การสร้างความรู้สึกเกิดจากประสบการณ์ของตนเอง
3. ประสบการณ์ที่ได้รับมาจากเดิมมีทั้งดีและไม่ดี รุนแรง หรือไม่รุนแรง จะส่งผลถึงเจตคติต่อสิ่งใหม่ที่คล้ายคลึงกัน

4. การเลียนแบบบุคคลที่ตนเองให้ความสำคัญและรับเอาเจตคตินั้นมาเป็นของตน

เบลกิน และสกายเดล (Belkin & Skydell, 1979 อ้างใน ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์. 2539) ให้ความหมายของเจตคติว่าเป็นแนวโน้มที่บุคคลจะตอบสนองในทางที่เป็นความพอใจ ไม่พอใจ ต่อผู้คน เหตุการณ์ สิ่งของต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอและคงที่

ประภาเพ็ญ สุวรรณ (2520) กล่าวว่า เจตคติมีความหมายหลายทางคือ

1. ความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ หลังจากที่บุคคลได้มีในสิ่งนั้น ความรู้สึกจึงแบ่งเป็น 3 ลักษณะคือ

1.1 ความรู้สึกในทางบวก เป็นการแสดงออกในลักษณะของความพึงพอใจ เห็นด้วย ชอบ สนับสนุน

1.2 ความรู้สึกในทางลบ เป็นการแสดงออกในลักษณะของความไม่พอใจ ไม่เห็นด้วย ไม่ชอบ ไม่สนับสนุน

1.3 ความรู้สึกที่เป็นกลาง คือไม่มีความรู้สึกใด ๆ

2. บุคคลจะแสดงความรู้สึกออกทางด้านพฤติกรรม ซึ่งจะแบ่งพฤติกรรมออกเป็น 2 ลักษณะคือ

2.1 พฤติกรรมภายนอก เป็นพฤติกรรมที่สังเกตได้ มีการกล่าวคำพูดสนับสนุน ท่าทาง แสดงความพึงพอใจ หรือไม่พึงพอใจ

2.2 พฤติกรรมภายใน เป็นพฤติกรรมที่สังเกตไม่ได้ ชอบหรือไม่ชอบก็ไม่แสดงออก หรือความรู้สึกเป็นกลาง

ประเภทของเจตคติ

เจตคติแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ

1. เจตคติทั่วไป (General Attitude) ได้แก่สภาพของจิตใจโดยทั่วไป เป็นแนวคิดประจำตัวของบุคคล เจตคติทั่วไปได้แก่ ลักษณะของบุคลิกภาพอันกว้างขวาง เช่น การมองโลกในแง่ดี การเคร่งครัดในระเบียบประเพณี เป็นต้น

2. เจตคติเฉพาะอย่าง (Specific Attitude) ได้แก่ สภาพทางจิตใจที่บุคคลมีต่อวัตถุ สิ่งของ บุคคล สถานการณ์ และสิ่งอื่น ๆ เจตคติเฉพาะอย่างนี้จะแสดงออกในลักษณะชอบหรือไม่ชอบสิ่งนั้น คนนั้น ถ้าชอบหรือเห็นด้วยก็เรียกว่า มีเจตคติที่ดีต่อสิ่งนั้น ถ้าไม่ชอบก็เรียกว่า มีเจตคติที่ไม่ดีต่อสิ่งนั้น

องค์ประกอบของเจตคติ

โดยทั่วไปเจตคติมีองค์ประกอบ 3 ประการ คือ

1. องค์ประกอบด้านความรู้ความเข้าใจ (Cognitive Component) เป็นองค์ประกอบด้านความรู้ความเข้าใจของบุคคลที่มีต่อสิ่งเรานั้น ๆ เพื่อเป็นเหตุผลที่จะสรุปความและรวมเป็นความเชื่อ หรือช่วยในการประเมินสิ่งเรานั้น ๆ

2. องค์ประกอบด้านความรู้สึกหรืออารมณ์ (Affective Component) เป็นองค์ประกอบด้านความรู้สึกหรืออารมณ์ของบุคคลที่มีความสัมพันธ์กับสิ่งเร้า ต่างเป็นผลต่อเนื่องมาจากการที่บุคคลประเมินผลสิ่งเร้านั้นแล้วว่า พอใจหรือไม่พอใจ

องค์ประกอบทั้งสองด้านนี้มีความสัมพันธ์กัน เจตคติบางอย่างจะประกอบด้วยความรู้ความเข้าใจมาก แต่ประกอบด้วยองค์ประกอบด้านความรู้สึกหรืออารมณ์น้อย แต่เจตคติบางอย่างก็มีลักษณะตรงกันข้าม

3. องค์ประกอบด้านพฤติกรรม หรือการปฏิบัติ (Behavioral Component) เป็นองค์ประกอบทางด้านความพร้อม หรือความโน้มเอียง ที่บุคคลจะประพฤติปฏิบัติหรือตอบสนองต่อสิ่งเร้าในทิศทางสนับสนุนหรือคัดค้าน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความเชื่อ หรือความรู้สึกของบุคคลที่ได้จากการประเมินผลพฤติกรรมที่จะแสดงออกมา จะสอดคล้องกับความรู้สึกที่มีอยู่ เช่น คนที่มีเจตคติที่ไม่ดีต่อศาสนา ก็จะไม่สนใจเข้าวัดฟังเทศน์ หรือคนที่มีเจตคติที่ดีต่อการศึกษา ก็จะพยายามที่ศึกษาให้ดีและศึกษาในระดับที่สูงขึ้น

เจตคติที่บุคคลมีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือบุคคลใดบุคคลหนึ่งจะต้องประกอบด้วยองค์ประกอบทั้งสามนี้เสมอ แต่จะมีปริมาณมากน้อยแตกต่างกันไป โดยปรกติบุคคลจะแสดงพฤติกรรมในทิศทางที่สอดคล้องกับเจตคติที่มีอยู่ แต่ก็ไม่เสมอไปทุกกรณี ในบางครั้งบุคคลอาจมีเจตคติอย่างหนึ่ง แต่ก็ไม่ได้แสดงพฤติกรรมตามเจตคติที่มีอยู่ เช่น เจตคติที่ไม่ดีต่อเพื่อนบางคนจนอยากแกล้ง แต่ก็ไม่ได้ทำเพราะกลัวถูกตำหนิ ดังนั้นการที่เราจะทราบถึงความคิด ความรู้สึก ความเชื่อหรือเจตคติของบุคคลจึงไม่แน่นอน และอาจจะไม่ถูกต้องเสมอไป

เจตคติกับพฤติกรรม

เจตคติมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของบุคคล พฤติกรรมของบุคคลจะเป็นปฏิกริยากับสภาพแวดล้อมอาจจะสังเกตได้หรือ

สังเกตไม่ได้ แต่สามารถวินิจฉัยได้ว่ามีหรือไม่มี โดยใช้วิธีการหรือเครื่องมือทางจิตวิทยา

พฤติกรรมที่มีส่วนสัมพันธ์กับเจตคติมีอยู่ 3 ส่วน คือ

1. พฤติกรรมด้านความรู้ความเข้าใจ (Cognitive Domain)

พฤติกรรมด้านนี้เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ การจำ ความคิด ข้อเท็จจริงต่าง ๆ รวมทั้งการพัฒนาความสามารถและทักษะทางปัญญา การใช้วิจารณญาณเพื่อประกอบการตัดสินใจ พฤติกรรมด้านความรู้ ความเข้าใจ ประกอบด้วยความรู้ความเข้าใจ การแปลความหมาย การให้ความหมาย การคาดคะเน การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ และการนำไปใช้

2. พฤติกรรมด้านความรู้สึกหรืออารมณ์ (Affective Domain) เป็นความสนใจ ความรู้สึก พฤติกรรมด้านนี้เกิดขึ้นภายใน

3. พฤติกรรมด้านการปฏิบัติ (Psychomotor Domain)

พฤติกรรมนี้เป็นการใช้ความสามารถที่แสดงออกทางร่างกาย ซึ่งรวมทั้งการปฏิบัติ หรือพฤติกรรมที่แสดงออกและสังเกตได้ในสถานการณ์หนึ่ง ๆ

การวัดเจตคติ

เนื่องจากเจตคติก่อนไปทางนามธรรมมากกว่ารูปธรรม เป็นความรู้สึกความเชื่อของบุคคล ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลง การวัดเจตคติจึงไม่สามารถจะวัดได้โดยตรง แต่วัดได้จากแนวโน้มของบุคคล ที่แสดงออกทางภาษา และวัดในรูปของความเห็นการวัดเจตคติของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดและผู้ใด อาจจะใช้วิธีการสังเกตจากการกระทำ คำพูด การแสดงสีหน้าท่าทาง หรือสัมภาษณ์ความรู้สึกของเขา แต่แบบวัดหรือเครื่องมือที่นักจิตวิทยานิยมใช้กันมากจะอยู่ในรูปของแบบสอบถาม หรือแบบสำรวจ เรียกว่าแบบวัดทางเจตคติ

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2539) ได้เสนอแนะว่า ในการวัดเจตคตินั้นควรมีข้อตกลงเบื้องต้นดังนี้

1. การศึกษาเจตคติ เป็นการศึกษาความคิดเห็น ความรู้สึกของบุคคลที่มีลักษณะคงเส้นคงวา หรืออย่างน้อยก็เป็นความคิดเห็นหรือความรู้สึกที่จะไม่เปลี่ยนแปลงในช่วงเวลาหนึ่ง
2. เจตคติเป็นสิ่งที่ไม่สามารถวัดหรือสังเกตได้โดยตรง การวัดเจตคติจึงเป็นการวัดทางอ้อม จากแนวโน้มที่บุคคลแสดงออก หรือพฤติกรรมที่มีแบบแผนคงที่
3. การศึกษาเจตคติของบุคคล มิใช่แต่เป็นการศึกษาทิศทางเจตคติของบุคคลเท่านั้น แต่ต้องศึกษาถึงระดับความมากน้อยหรือความเข้มข้นของเจตคตินั้นด้วย

แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารและกระบวนการบริหารงานวิชาการ

การจัดการศึกษาในระบบโรงเรียน เป็นภารกิจของผู้บริหารและครูอาจารย์ในโรงเรียนร่วมกัน ดำเนินการโดยอาศัยทรัพยากร เทคนิค กระบวนการต่าง ๆ ในวันนี้จะเลือกสรรควบคุมสิ่งแวดล้อม เพื่อพัฒนาเด็กในด้านต่าง ๆ ตั้งแต่ความรู้ ความสามารถ บุคลิกภาพ เจตคติ ค่านิยม คุณธรรม ตลอดจนการถ่ายทอดวัฒนธรรมประเพณีที่ดีแก่เด็กและเยาวชน เพื่อให้เป็นสมาชิกที่มีประสิทธิภาพของสังคม ดังเจตนารมณ์ของโรงเรียน (นพพงษ์ บุญจิตราคุลย์, 2527) โรงเรียนจึงเป็นหน่วยงานทางการศึกษาระดับปฏิบัติที่สำคัญที่สุด ผลการจัดการศึกษาจะเป็นเช่นใด ขึ้นอยู่กับการปฏิบัติงานของโรงเรียน และบุคคลที่สำคัญที่สุดที่มีผลกระทบต่อคุณภาพการศึกษาก็คือผู้บริหารโรงเรียน (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2536) ในทำนองเดียวกัน ภิญญา สาธร (2526) ที่กล่าวว่าจัดการศึกษาจะเป็นเช่นใด ย่อมขึ้นอยู่กับการดำเนินงานของผู้บริหารโรงเรียนเป็นหลัก ด้วยเหตุนี้ ผู้บริหารโรงเรียนจึงเป็นบุคคลสำคัญและมีบทบาทในการปฏิบัติงานต่าง ๆ ให้

บรรลุจุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษา โดยเฉพาะ โรงเรียนประถมศึกษา ซึ่งประชากรส่วนใหญ่ของประเทศจะต้องผ่านการศึกษาในระดับนี้

ในการบริหารโรงเรียนนั้น พันธ์ หันนาคินทร์ (2524) ได้กล่าวว่า เป็นการบริหารที่แตกต่างจากการบริหารธุรกิจ ผลงานของธุรกิจคือกำไร ส่วนผลงานที่ได้จากการบริหารโรงเรียนคือ การพัฒนาคนให้มีคุณภาพขึ้น สำหรับ ปรีชา นิพนธ์ และสุทิน นิยมพลับ (2528) ได้แสดงความคิดเห็นว่า การบริหารโรงเรียนเป็นงานที่มีลักษณะพิเศษกว่าการบริหารอื่น คือเป็นงานที่จัดขึ้นเพื่อสร้างเยาวชนให้เป็นพลเมืองดีมีคุณภาพตามที่ชาติต้องการ ในขณะที่สงวน สติธิเลิศอรุณ (2523) ได้เน้นว่า การบริหารโรงเรียนคือการใช้คน เงิน วัสดุ และการจัดการเพื่อให้เด็กและเยาวชนได้รับการศึกษาตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร

พอจะสรุปได้ว่า การบริหารโรงเรียนคือกระบวนการต่าง ๆ ในการดำเนินงาน เพื่อให้บริการทางการศึกษาแก่สมาชิกในสังคมให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่กำหนดไว้

ในการบริหารงานให้มีประสิทธิภาพนั้น ต้องอาศัยองค์ประกอบที่สำคัญหลายประการ เช่น กระบวนการบริหาร ทักษะของผู้บริหาร ตลอดจนเทคนิควิธีการต่าง ๆ ผู้บริหารจะต้องใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ ในการบริหารเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด เพื่อบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ การนำกระบวนการบริหารงานมาเป็นองค์ประกอบในการบริหารงาน จะทำให้การบริหารงานเกิดระบบเป็นขั้นตอนต่อเนื่องกันไป และเกิดความชัดเจนขึ้น อันจะส่งผลต่อประสิทธิภาพของการบริหาร ได้มีผู้ให้ความสนใจเกี่ยวกับกระบวนการบริหารไว้ ดังนี้

อุทัย หิรัญโต (2525) กล่าวว่า กระบวนการบริหาร หมายถึง ขั้นตอนการปฏิบัติงานตามภารกิจให้สำเร็จ ซึ่งมีการกระทำหลาย ๆ กิจกรรม โดยการกระทำต่าง ๆ ดำเนินต่อเนื่องกันไปตามลำดับ และพึ่งพิงอาศัยซึ่งกันและกัน ถ้าการกระทำหรือตัวกระทำส่วนใดส่วนหนึ่งบกพร่องไม่ประสานสัมพันธ์กัน การบริหารก็อาจไม่มีประสิทธิภาพได้ ส่วนพันธ์ หันนาคินทร์ (2524) กล่าวว่า การบริหารเป็นกระบวนการที่ผู้บริหารใช้อำนาจ ตลอดจนใช้ทรัพยากรมีลักษณะเป็นวัฏจักรที่จะกระทบอย่างต่อเนื่อง และสอดคล้องกัน เพราะเมื่อมีอะไรมากระทบกระบวนการขั้นใดขั้นหนึ่ง ก็อาจต้องปรับปรุงกระบวนการอื่นให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น นอกจากนี้ นพพงษ์ บุญจิตราคุลย์ (2529) ได้กล่าวว่า กระบวนการบริหารเป็นแนวทาง เทคนิค หรือวิธีการที่ผู้บริหารใช้ในการปฏิบัติภารกิจ ให้ประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์หรือเป้าหมาย

จากแนวคิดดังกล่าวพอจะสรุปได้ว่า กระบวนการบริหารเป็นแนวทางการกระทำกิจกรรมหรือเทคนิคที่ผู้บริหารกระทำเป็นขั้นตอนต่อเนื่องกันไป และการกระทำนั้นต้องพึ่งพาอาศัยสอดคล้องกันอย่างมีระบบ เพื่อให้งานบรรลุวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่กำหนดไว้

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2528) เป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบ ในการจัดการศึกษาระดับประถมศึกษาทั่วประเทศ ได้ประมวลและวิเคราะห์กระบวนการบริหารต่าง ๆ เพื่อนำมาใช้ให้เหมาะสมกับหน่วยงาน โดยเฉพาะ โรงเรียนประถมศึกษาในสังกัด ได้สรุปแนวคิด ว่า กระบวนการบริหาร โรงเรียนประถมศึกษานั้นควรประกอบด้วย 4 ขั้นตอน คือ

1. การศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการ
2. การวางแผน
3. การดำเนินการตามแผน
4. การประเมินผล

กระบวนการบริหาร โรงเรียนประถมศึกษาทั้ง 4 ขั้นตอนนี้ มีรายละเอียดพอสังเขปดังนี้

ขั้นที่ 1 การศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการ

สภาพปัจจุบัน หมายถึง สภาพที่เป็นจริง กำลังเป็นอยู่หรือดำเนินการอยู่ในขณะนั้น ปัญหา หมายถึง ผลปรากฏ ซึ่งไม่เป็นไปตามความคาดหวัง หรือต้องการให้เป็น ความต้องการ หมายถึง ระดับความคาดหวังหรือจุดสุดท้ายของงานที่แสดงระดับ ผลสัมฤทธิ์ที่พึงประสงค์

การศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการ จึงเป็นการพิจารณาถึงข้อมูล ที่แสดงถึงสภาพที่เป็นอยู่จริงของโรงเรียน สภาพการปฏิบัติงาน แสดงให้เห็นถึงปัญหาสำคัญของ ระบบงาน และการปฏิบัติงาน แสดงให้เห็นถึงความพร้อม ความสามารถของโรงเรียน เพื่อนำไป เปรียบเทียบกับมาตรฐาน เปรียบเทียบกับสิ่งที่ควรจะเป็น เปรียบเทียบกับความคาดหวัง นั่นคือ การ แสดงความต้องการในอนาคตของโรงเรียน

ขั้นที่ 2 การวางแผน

การวางแผนคือการพิจารณาและตัดสินใจอย่างมีเหตุผล โดยอาศัยข้อมูลจากการ ศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการในการกำหนดสิ่งที่จะต้องปฏิบัติในอนาคต เพื่อให้ บรรลุเป้าหมายการวางแผนเป็นการคิดและกำหนดสิ่งที่จะต้องปฏิบัติ เป็นการตัดสินใจไว้ล่วงหน้า ว่าจะทำอะไร ทำอย่างไร ให้ใครทำ ทำที่ไหน และทำเมื่อใด

ขั้นที่ 3 การดำเนินงานตามแผน

การดำเนินงานตามแผน เป็นขั้นตอนที่จะให้ผู้บริหารรู้ว่าได้มีการปฏิบัติจริง และมี การปฏิบัติตามแผนหรือไม่ การดำเนินงานตามแผนเป็นขั้นตอนที่ประกอบด้วย การควบคุม กำกับ ติดตาม แลนิเทศการวางแผนจะบรรลุวัตถุประสงค์ และเป้าหมายมากน้อยเพียงใด จะต้องมี การ

ปฏิบัติจริงตามแผนที่กำหนดไว้ มีการนิเทศ แนะนำ และมีการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างการปฏิบัติตามแผน

ขั้นที่ 4 การประเมินผล

การประเมินผล เป็นขั้นตอนที่สำคัญอย่างยิ่งที่จะช่วยให้บริหารทราบว่า ผลการดำเนินงานบรรลุวัตถุประสงค์ และเป้าหมายเพียงใด ทำได้ตามที่ต้องการหรือไม่ การดำเนินงานประสบความสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพหรือไม่ ซึ่งเป็นการเปรียบเทียบผลงานกับวัตถุประสงค์ที่วางไว้

จากกระบวนการบริหารโรงเรียนประถมศึกษาทั้ง 4 ขั้นตอน เป็นกระบวนการแก้ปัญหาและเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินงาน ดังนั้นขั้นตอนการประเมินจะย้อนมาสู่ขั้นตอนที่ 1 ใหม่ แล้วดำเนินการไปตามกระบวนการเป็นวงจรการใช้กระบวนการบริหารโรงเรียนในการปฏิบัติงานของผู้บริหารโรงเรียนทั้ง 4 ขั้นตอนนี้ ผู้บริหารโรงเรียนสามารถเลือกใช้เทคนิค วิธีการต่าง ๆ มาใช้ให้เหมาะสมกับงาน คน และสภาพแวดล้อมของโรงเรียนเพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติงานของโรงเรียน (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2531)

1. การศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการ มีขั้นตอนดำเนินการ คือ

1.1 เตรียมการดำเนินงาน

1.1.1 แต่งตั้งคณะทำงานในด้านการจัดเตรียมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล ทั้งในงานเอกสาร บุคลากร สถานที่ และอุปกรณ์อื่น ๆ

1.1.2 คณะทำงานเตรียมข้อมูล สร้างเครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล ตรวจสอบข้อมูล สรุปผลข้อมูล

1.1.3 คณะทำงานวิเคราะห์ข้อมูล

1.2 เทคนิควิธีการที่สามารถนำมาใช้ในการศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการ

1.2.1 เทคนิคการประชุมระดมความคิด

1.2.2 เทคนิคการสำรวจ

2. การวางแผน มีขั้นตอนการปฏิบัติดังนี้

2.1 การกำหนดแนวทางดำเนินงาน ประกอบด้วย การกำหนดวัตถุประสงค์ กำหนดเป้าหมาย กำหนดมาตรการหรือยุทธศาสตร์ เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินงาน วิธีการที่เหมาะสมประการหนึ่งได้แก่ การสัมมนานุเคราะห์ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย

2.2 กำหนดบุคลากรที่จะดำเนินงาน วิธีการกำหนดควรใช้วิธีการเลือกตามความ
สมัครใจ ตามความสามารถ ตามความเหมาะสม โดยเฉลี่ยให้ทุกคนได้ร่วมปฏิบัติการ

2.3 จัดทำแผนปฏิบัติงานต่าง ๆ

2.4 การวางแผนกำกับ ติดตาม นิเทศ ประเมินผล

3. การดำเนินงานตามแผน

การดำเนินงานตามแผน เป็นการนำแผนที่ได้กำหนดไว้มาปฏิบัติ ซึ่งมีขั้นตอนการ
ปฏิบัติ ดังนี้

3.1 การตรวจสอบความพร้อมให้มีความพร้อมมากที่สุด ทั้งด้านปริมาณ และคุณภาพ
ได้แก่

3.1.1 ความพร้อมด้านเอกสาร

3.1.2 ความพร้อมด้านปัจจัยที่เกี่ยวข้อง

3.2 มอบหมายงาน ก่อนดำเนินการตามแผนต้องมีการสั่งการ มอบหมายงาน เทคนิค
การสั่งการ และมอบหมายงาน เช่น การให้ขวัญกำลังใจ การให้ความรู้ในการทำงาน การตั้งข้อ
กำหนด ความสำเร็จที่ต้องการ การให้การสนับสนุนด้านปัจจัยต่าง ๆ การให้อำนาจในการดำเนิน
งานภายในขอบเขตที่กำหนด

3.3 กำกับติดตาม และนิเทศงาน

4. การประเมินผล

การประเมินผล หมายถึง การประเมินผลทั้งในระยะศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และ
ความต้องการ ระยะดำเนินการ ระยะสิ้นสุดดำเนินการ มีขั้นตอนปฏิบัติดังนี้

4.1 กำหนดแนวทางการประเมิน

4.2 วางแผนทางเลือกในการประเมิน

4.3 ดำเนินการประเมิน

4.4 สรุปผลการประเมิน

นำผลการประเมินไปใช้ในการรายงานผล และการรวบรวมข้อมูลเพื่อการดำเนินงาน
ในโอกาสต่อไป

การบริหารงานวิชาการ

การบริหารงานวิชาการ เป็นหัวใจของการบริหารโรงเรียน ที่ผู้บริหารจะต้องให้ความสำคัญอย่างยิ่ง ส่วนอื่น ๆ มีความสำคัญในลักษณะเป็นงานสนับสนุนให้งานวิชาการดำเนินไปได้ อย่างมีประสิทธิภาพ (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ 2541)

การบริหารงานวิชาการ หมายถึง การบริหารกิจกรรมทุกชนิดในสถานศึกษา เกี่ยวกับการ พัฒนาการเรียนการสอน ให้ได้ผลดีและมีประสิทธิภาพสูงสุด เพราะหน้าที่ของโรงเรียนและสถาน ศึกษาทุกแห่งคือ การให้ความรู้ในด้านวิชาการแก่ผู้เรียน ผู้บริหารโรงเรียนเป็นผู้นำทางวิชาการ มี การทำงานร่วมกับครู ให้คำแนะนำ และประสานงานให้ทุกคนทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ (ภิญโญ สาร, 2526) ส่วนเอกชัย กี่สุขพันธ์ (2528) ได้กล่าวเน้นว่า การบริหารงานวิชาการนั้น หมายถึงการดำเนินงานทุกชนิด เพื่อส่งเสริมพัฒนาหรือปรับปรุงการเรียนการสอน ของโรงเรียนให้ เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ไม่ว่าจะเป็งานที่เกี่ยวข้องกับครูหรือนักเรียน สำหรับสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2541) กล่าวว่า งานวิชาการหมายถึง งานการบริหาร ปรับปรุง พัฒนาที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนให้บังเกิดผลดีสอดคล้องกับจุดหมายของหลักสูตร

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า การบริหารงานวิชาการ หมายถึง การดำเนินงานทุกชนิดที่เกี่ยวกับ การเรียนการสอน โดยตรง เพื่อพัฒนาและส่งเสริมการเรียนการสอนให้บรรลุวัตถุประสงค์

งานวิชาการนับว่าเป็นงานที่มีความสำคัญที่สุดในการบริหารโรงเรียน แต่การที่โรงเรียน จะสามารถทำหน้าที่ด้านนี้อย่างสมบูรณ์ก็ต่อเมื่อผู้บริหารโรงเรียนให้ความสำคัญแก่งานวิชาการ และเข้าใจขอบเขตของการบริหารงานวิชาการในโรงเรียนเป็นอย่างดี บันลือ พุกกะวัน (2525) ได้สรุปขอบข่ายของการบริหารงานวิชาการได้ 3 ประการ คือ

1. งานเกี่ยวกับนักเรียน โดยตรง เช่น การรับนักเรียน การจัดตารางสอน การเตรียมงานก่อน เปิดภาคเรียน ฯลฯ
2. งานเกี่ยวกับการบริหารอื่นที่ส่งเสริมการเรียนการสอน เช่น งานแนะแนว การจัด กิจกรรมเสริมหลักสูตร ฯลฯ
3. งานเกี่ยวกับบุคลากรทางวิชาการ เช่น การจัดครูเข้าสอน และการมอบหมายงานวิชาการ ให้เหมาะสมกับความสนใจและความสามารถ ฯลฯ

สำหรับ ภิญโญ สาร (2526) ได้เสนอว่า ขอบข่ายงานวิชาการควรประกอบด้วย

1. งานหลักสูตร
2. ประมวลการสอน

3. ตารางสอน
4. สื่อ / อุปกรณ์การสอน
5. แบบเรียน
6. ห้องสมุด

ส่วนอุทัย บุญประเสริฐ และชโลมใจ ภิงคววัฒน์ (2528) กล่าวว่า งานวิชาการที่ผู้บริหารต้องรับผิดชอบนั้นครอบคลุมงานต่อไปนี้

1. งานหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้
2. งานสอนและปรับปรุงพัฒนาการเรียนการสอน
3. งานกิจกรรมนักเรียน
4. งานสื่อ / อุปกรณ์การสอนและห้องสมุด
5. งานวัดผลและประเมินผลการศึกษา
6. งานนิเทศการศึกษา

นอกจากนี้สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2529) ได้สรุปขอบข่ายการบริหารงานวิชาการ ดังนี้

1. งานด้านหลักสูตร และการนำหลักสูตรไปใช้
2. งานการเรียนการสอน
3. งานวัสดุประกอบหลักสูตรและสื่อการเรียนการสอน
4. งานส่งเสริมการสอน
5. งานวัดและประเมินผล
6. งานห้องสมุด
7. งานนิเทศการศึกษา
8. งานด้านการวางแผนและกำหนดวิธีการดำเนินงาน
9. งานประชุมอบรมทางวิชาการ

จะเห็นได้ว่า การบริหารงานวิชาการ เป็นการดำเนินการเกี่ยวกับการเรียนการสอนโดยตรง เช่น งานเกี่ยวกับหลักสูตร วิธีสอน การจัดการเรียนการสอน สื่อการเรียนการสอน การวัดและประเมินผล การเรียน ห้องสมุด และการนิเทศการศึกษา

เพื่อให้การบริหารงานวิชาการเกิดผลดีมีประสิทธิภาพ ได้มีนักวิชาการ และนักการศึกษาหลายท่าน ได้กล่าวถึงบทบาท และหน้าที่ในการบริหารงานวิชาการของผู้บริหาร โรงเรียนไว้ดังนี้

พนัส หันนาคินท์ (2524) ได้กล่าวถึง บทบาทหน้าที่ของผู้บริหารในการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนประกอบด้วย

1. งานเกี่ยวกับครู ได้แก่ การจัดครูเข้าสอน การมอบหมายงานต่าง ๆ ให้ครูตามความเหมาะสม การสร้างขวัญและกำลังใจ การพัฒนาตัวครู การนิเทศ
2. งานเกี่ยวกับตัวนักเรียน ได้แก่ การแบ่งกลุ่มนักเรียน การส่งเสริมนักเรียนทางวิชาการ การบริการต่าง ๆ การสอนซ่อมเสริม การติดต่อกับผู้ปกครอง
3. งานจัดหาอุปกรณ์การสอน และเทคโนโลยีทางการศึกษา
4. งานจัดโปรแกรมการสอน ได้แก่ การใช้หลักสูตร และการประเมินผลนักเรียน
5. งานเกี่ยวกับบุคลากรด้านการสอน เช่น การจัดทำทะเบียนประวัติ และทะเบียนต่าง ๆ เกี่ยวกับครู

สำหรับ นพพงษ์ บุญจิตราคุลย์ (2527) ได้กล่าวถึงบทบาท และหน้าที่ของผู้บริหารในการบริหารงานวิชาการของโรงเรียน ดังนี้

1. ผู้บริหารจะต้องดำเนินการเกี่ยวข้องกับการที่จะต้องแสวงหาปรัชญา และวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษาของโรงเรียนให้ชัดเจน เพื่อเป็นแนวทางที่จะปฏิบัติให้บรรลุเป้าหมาย
2. ผู้บริหารจะต้องมีความรู้เรื่องหลักสูตรและเข้าใจเป็นอย่างดี
3. แนะนำครูให้รู้จักใช้และทำกำหนดการสอน โครงการสอนบันทึกการสอน
4. เป็นผู้นิเทศได้ หรือแสวงหาผู้เชี่ยวชาญมาให้การนิเทศได้
5. รู้จักเลือก และแสวงหาวัสดุอุปกรณ์ ตามกำลังความสามารถของโรงเรียน
6. ให้ครูรู้จักเลือกและจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร
7. จัดห้องสมุดให้ครูและนักเรียนได้ค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติม
8. ให้ครูรู้จักวิธีการประเมินผลการเรียนการสอน และนำผลการประเมินมาปรับปรุงวิธีสอนของครู

นอกจากนั้น สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2541) ได้กล่าวว่า ผู้บริหารโรงเรียนเป็นบุคคลที่สำคัญที่สุดที่จะเป็นผู้ริเริ่มในการดำเนินงานวิชาการ ให้เป็นไปอย่างราบรื่น จึงควรมีบทบาทหน้าที่ดังต่อไปนี้

1. กำหนดนโยบาย เป้าหมาย วัตถุประสงค์ และวางแผนงานของโรงเรียน
2. จัดบุคลากรให้เหมาะสมกับงานวิชาการ
3. กำกับ ติดตาม และนิเทศงานวิชาการอย่างมีระบบ
4. จัดหลักสูตรและเอกสารหลักสูตรให้เพียงพอตามสภาพของโรงเรียน

5. จัดให้ครูผลิต จัดหาสื่อการเรียนและดูแลให้ครูนำไปใช้ประกอบการเรียนการสอน
6. จัดให้มีมุมหนังสือ ห้องสมุดให้เหมาะสมตามความสามารถของโรงเรียนรวมทั้งจัดห้องพิเศษต่าง ๆ
7. จัดให้มีการวัดและประเมินผลการเรียนการสอน ตามระเบียบว่าด้วยการประเมินผลการเรียน
8. ส่งเสริมและแนะนำเทคนิควิธีการใหม่ ๆ ที่เหมาะสมมาใช้ดำเนินงานวิชาการในโรงเรียน
9. อำนวยความสะดวกในด้านต่าง ๆ เช่น การจัดสรรอุปกรณ์
10. ให้คำปรึกษาในการดำเนินงานวิชาการ
11. จัดให้มีการประเมินผลงานวิชาการทุกระยะ เมื่อพบปัญหาจะได้ดำเนินการแก้ไข

จึงอาจสรุปได้ว่า ในการบริหารงานวิชาการนั้น ผู้บริหารเป็นบุคคลที่สำคัญที่สุด มีหน้าที่รับผิดชอบในการเป็นผู้ช่วยให้บุคลากรในโรงเรียน ร่วมมือกันปฏิบัติงานให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ การที่ผู้บริหารจะดำเนินการดังกล่าวได้ ผู้บริหารควรที่จะกระจายอำนาจและความรับผิดชอบไปยังครูทุกคน ทั้งนี้เพื่อให้ครูได้มีส่วนร่วมในการบริหารงาน หน้าที่ของผู้บริหาร คือ กระตุ้น ส่งเสริม ประสานงาน และให้ครูร่วมมือกันในการปรับปรุงงานวิชาการของโรงเรียนให้ดีขึ้น คอยดูแลให้ครูทำงานให้ดีที่สุดใน และใช้ความสามารถอย่างเต็มที่

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

กรมวิชาการ (2537) ได้ศึกษาสภาพและการปฏิบัติตามหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) โดยศึกษาจากโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ 292 โรงเรียน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน 276 โรงเรียน โรงเรียนเทศบาล 197 โรงเรียน และโรงเรียนในสังกัดกรุงเทพมหานคร 4 โรงเรียน ผลการศึกษาพบว่า

1. ในการจัดการการเรียนการสอนตามแนวทางของหลักสูตรมีปัญหาดังนี้
 - ครูบางส่วนยังไม่เข้าใจหลักสูตร
 - ครูส่วนใหญ่ไม่เปลี่ยนพฤติกรรมการสอนยังยึดตัวครูเป็นศูนย์กลาง
 - ครูมีปัญหาการจัดทำแผนการสอน
 - ขาดการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
2. การสอนที่เน้นกระบวนการมีปัญหาดังนี้

- ครูยังไม่มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการสอนโดยเน้นกระบวนการ
- ครูเขียนแผนการสอนที่เน้นกระบวนการไม่เป็น
- ครูขาดทักษะในการจัดกิจกรรมที่เน้นกระบวนการ

มลิวัลย์ ตั้งลักขณวิชย์ (2536) ได้ศึกษาการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษาของครูประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร พบว่า ปัญหาการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษามีดังนี้

1. มีเนื้อหามากเกินไป
2. ครูขาดทักษะในการสอน
3. จัดครูเข้าสอนไม่ตรงตามความรู้ความถนัด
4. การจัดสภาพห้องเรียนไม่เอื้ออำนวยต่อการสอน
5. มีสื่อและอุปกรณ์ไม่เพียงพอ
6. การวัดผลและประเมินผล

นิพนธ์ นवलประเสริฐ (2540) ได้ประเมินการจัดกิจกรรมสิ่งแวดล้อมศึกษาพื้นที่เขตการศึกษา 8 สังกัดกรมอาชีวศึกษา พบว่า

หลักสูตรมีความเป็นบูรณาการ ความรู้ความสามารถของครูผู้สอนอยู่ในระดับปานกลาง วิธีสอนที่ใช้คือการบรรยาย กิจกรรมเสริมที่ใช้คือ การทำรายงาน ปัญหาและอุปสรรคที่พบคือ ขาดสื่อ การสอนและงบประมาณ ผลการสอนทำให้นักศึกษามีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องสิ่งแวดล้อมดี แต่ นักศึกษามีพฤติกรรมที่พึงประสงค์ทางสิ่งแวดล้อมน้อย

ประภาพรณ เสงี่ยมวงศ์และคณะ (2540) ได้ศึกษาสภาพการจัดสิ่งแวดล้อมและสิ่งแวดล้อมศึกษา ในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัด เขตการศึกษา 1 พบว่า ครูผู้สอนต้องการพัฒนาการเตรียมการสอนมากที่สุด กิจกรรมเสริมหลักสูตรที่ครูใช้มากที่สุดคือ การปลูกไม้ดอกไม้ประดับ ในด้านการนิเทศการจัดการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษา ผู้นิเทศจะเน้นการจัด ห้องเรียนและบรรยากาศในชั้นเรียนมากที่สุด

สามารถ จุ้ยทอง (2540) ได้ทำการศึกษาสภาพและปัญหาในการใช้หลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดอ่างทอง พบว่า

1. ครูขาดความรู้ ความเข้าใจในการผลิตหลักสูตรท้องถิ่น ไม่มีการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นใช้ในโรงเรียน

2. ครูยังใช้วิธีการสอนแบบเดิมคือ ยึดครูเป็นศูนย์กลางมากกว่ายึดนักเรียนเป็นศูนย์กลาง
3. ครูยังขาดการวางแผนการสอนให้บูรณาการกันในกลุ่มประสบการณ์ และระหว่างกลุ่มประสบการณ์
4. ครูยังไม่สามารถดำเนินการสอน โดยใช้กระบวนการคิดและกระบวนการกลุ่มได้เต็มที่
5. ครูขาดการติดตามและแก้ไขข้อบกพร่องของนักเรียนอย่างต่อเนื่อง
6. สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2538) ข. ได้ทำการประเมินโรงเรียนตามเกณฑ์มาตรฐานโรงเรียนประถมศึกษา โดยให้โรงเรียนในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติทุกโรงเรียน ทำการประเมินตนเองตามเกณฑ์มาตรฐานโรงเรียนประถมศึกษาในทุกระดับการศึกษาที่เปิดสอน รวม 27 มาตรฐาน 64 ตัวบ่งชี้ ตามสภาพการจัดการศึกษาในโรงเรียนแต่ละประเภท ซึ่งใช้มาตรฐานตัวบ่งชี้ไม่เท่ากัน และได้รวบรวมข้อมูลจากทุกโรงเรียน ได้ร้อยละ 89.54 พบว่า

1. ผลการประเมินมาตรฐานโรงเรียนในภาพรวมระดับโรงเรียน โรงเรียนส่วนใหญ่ (ร้อยละ 94.42) ได้ระดับคุณภาพในเกณฑ์ “พอใช้ได้” (ระดับ 2) ภารกิจใน 6 งาน หลักของโรงเรียนผ่านมาตรฐานมากที่สุด คือ งานกิจการนักเรียน ส่วนงานวิชาการผ่านมาตรฐานน้อยที่สุด

2. ผลการจัดลำดับความสำคัญของกิจกรรมการพัฒนางานตามความต้องการจำเป็นของโรงเรียน

โรงเรียนได้เลือกกิจกรรมพัฒนางาน เพื่อให้โรงเรียนมีสภาพตามเกณฑ์มาตรฐาน ปรากฏผลการจัดลำดับความสำคัญใน 5 ลำดับแรก คือ

1. การให้ความรู้แก่บุคลากรเรื่องหลักสูตร การพัฒนาหลักสูตรและแผนการสอน
2. การจัดสภาพแวดล้อมภายนอกห้องเรียน ก่อนประถมศึกษาและจัดให้มีเครื่องเล่นสนาม ครบตามเกณฑ์
3. การให้โรงเรียนพัฒนาหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่น
4. การจัดหาเอกสารสิ่งพิมพ์คู่มือครู เอกสารประกอบหลักสูตร สื่อ
5. การจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรที่โรงเรียนพัฒนาขึ้น

พรเทพ ดวงปิ่นสิงห์ (2540) ได้ศึกษาบทบาทของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษาในการจัดการหลักสูตรสิ่งแวดล้อมศึกษา ในส่วนที่ว่าด้วยทรัพยากรป่าไม้ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน พบว่า

1. ผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษาส่วนใหญ่มีการรับรู้ ความเข้าใจ และได้แสดงความคิดเห็นในระดับปานกลางค่อนข้างมาก

2. ผู้บริหารโรงเรียนมีบทบาทในการส่งเสริมสนับสนุนการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรสิ่งแวดล้อมศึกษาด้านป่าไม้ ดังนี้

2.1 ด้านการวางแผน อยู่ในระดับปานกลางค่อนข้างมาก

2.2 ด้านการจัดการ อยู่ในระดับปานกลางค่อนข้างมาก

2.3 ด้านการอำนวยความสะดวก อยู่ในระดับปานกลางค่อนข้างมาก

2.4 ด้านการประสานงานมีทั้งอยู่ในระดับปานกลางค่อนข้างมาก และระดับปานกลางค่อนข้างน้อย

2.5 ด้านงบประมาณ วัสดุ อุปกรณ์ อยู่ในระดับปานกลางค่อนข้างน้อย

2.6 ด้านการประเมินผล อยู่ในระดับปานกลางค่อนข้างมาก

3. ปัญหาและอุปสรรคที่ผู้บริหารเผชิญในการดำเนินการส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรสิ่งแวดล้อมศึกษาด้านป่าไม้ในโรงเรียนประถมศึกษา มีดังต่อไปนี้

3.1 ปัญหาที่พบมากที่สุด คือ การขาดแคลนวัสดุ สื่อการเรียนการสอน ตามมาด้วยขาดแคลนบุคลากรการสอน

3.2 เกี่ยวกับการรณรงค์ส่งเสริม อนุรักษ์ พัฒนาทรัพยากรป่าไม้ในชุมชน ปัญหาที่พบมากที่สุด คือ การขาดแคลนพื้นที่ทำกิน

สัมฤทธิ์ ตักดีเรื่องฤทธิ์ (2540) ได้ศึกษาการบริหารงานวิชาการตามเกณฑ์มาตรฐานในโรงเรียน สังกัดสำนักงานการศึกษาอำเภอเชียงของ พบว่า ได้มีการบริหารงานวิชาการเพื่อพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับท้องถิ่น โดยศึกษาปัญหาและความต้องการของท้องถิ่น จัดทำแผนการสอน ดำเนินการสอน และประเมินผลการเรียนรู้ ส่วนการบริหารงานวิชาการ เพื่อพัฒนาการจัดการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ให้สอดคล้องกับหลักสูตรและนักเรียน โดยศึกษาสภาพการเรียนการสอน การวางแผนการสอน วัดและประเมินผลการเรียนรู้

ประศก ผ่องล้วน (2530) ศึกษาวิจัยเรื่องการศึกษาปัญหา การบริหารงานวิชาการ โรงเรียน สังกัดสำนักงานการศึกษาจังหวัดกระบี่ พบว่า ปัญหาการบริหารงานวิชาการเรียงตามลำดับ ได้แก่ ผู้บริหาร และผู้รับการนิเทศภายใน ครูส่วนมากไม่ยอมรับการนิเทศจากบุคลากรภายในโรงเรียน ผู้นิเทศใช้เวลาในเทคน้อย ผู้บริหารโรงเรียนไม่ก่อนนิเทศการศึกษาและในการนิเทศการศึกษาไม่ค่อยมีเครื่องมือช่วยในการนิเทศ

วิรุพห์ โภคาพันธ์ (2537) ได้ทำการศึกษาเรื่องการศึกษาสภาพและปัญหาในการปฏิบัติ ตามแนวดำเนินการของหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ใน โรงเรียน สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดภูเก็ต โดยสรุปแล้วปรากฏผล ดังนี้

1. การจัดการเรียนการสอนให้ยืดหยุ่นตามเหตุการณ์และสภาพท้องถิ่น โดยท้องถิ่นพัฒนา หลักสูตรและสื่อการสอน ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่นตามความเหมาะสมพบปัญหา ดังนี้

1.1 ท้องถิ่นยังไม่ได้จัดทำหลักสูตรขึ้นมาใหม่

1.2 การพัฒนาสื่อที่มีอยู่ในโรงเรียนมีคุณภาพสูง มีการปฏิบัติน้อย

1.3 การใช้ทรัพยากรในท้องถิ่น ประกอบการเรียนการสอนมีปัญหาในเรื่องการใช้ แหล่งวิทยากร บุคลากรในท้องถิ่น

2. การจัดการเรียนการสอน โดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางให้สอดคล้องกับความสนใจและ สภาพจริงของผู้เรียน และให้โอกาสเท่าเทียมกัน ในการพัฒนาตนเองตามความสามารถพบปัญหา ดังนี้

2.1 ครูยังไม่ทำแผนการสอนที่จัดกิจกรรมให้นักเรียนเป็นศูนย์กลาง

2.2 การเลือกกิจกรรมการเรียนการสอนยังไม่สอดคล้องกับความสนใจ และความสามารถของนักเรียน

3. การจัดการเรียนการสอน โดยเน้นกระบวนการเรียนรู้ กระบวนการคิดอย่างมีเหตุผล สร้างสรรค์ และกระบวนการเรียนรู้ พบปัญหาดังนี้

3.1 ครูขาดความรู้และความเข้าใจในกระบวนการต่าง ๆ จึงไม่สามารถจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้บรรลุจุดประสงค์ได้

3.2 กระบวนการนิเทศ ยังไม่ช่วยให้ครูปฏิบัติการสอน โดยเน้นกระบวนการได้

4. การจัดการเรียนการสอน โดยให้ผู้เรียนปฏิบัติจริงมากที่สุด และเน้นให้เกิดความคิดรวบยอดในกลุ่มประสบการณ์ต่าง ๆ พบปัญหาดังนี้

4.1 ครูผู้สอนขาดการบูรณาการกิจกรรม/โครงการต่าง ๆ ที่โรงเรียนจัดขึ้นกับการเรียน การสอนที่เน้นให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติจริง

4.2 ขาดอุปกรณ์ที่จะใช้สอนให้นักเรียนได้ปฏิบัติจริง

5. การจัดสภาพแวดล้อม และสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ และการปฏิบัติจริงของผู้เรียน ไม่พบปัญหาในการจัดสภาพแวดล้อมในห้องเรียน ในการจัดสถานที่จัดกิจกรรมให้ผู้เรียน ทุกคนมีส่วนร่วม และสร้างความเป็นกันเองระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน

เบอร์เซทท์ (Burchett 1972) ได้ศึกษาเรื่องเจตคติเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมของ นักเรียน ประถมศึกษา พบว่า สิ่งที่มีอิทธิพลต่อเจตคติของนักเรียน คือครูผู้สอน และกิจกรรมที่จัดขึ้น ดังนั้น อิทธิพลของหลักสูตรสิ่งแวดล้อมในระบบ โรงเรียน จึงขึ้นอยู่กับครู การผลิตครูที่มีความรู้ ความเข้าใจด้านสิ่งแวดล้อม จึงมีความจำเป็นต่อความสำเร็จของการใช้หลักสูตรสิ่งแวดล้อมศึกษาในระบบโรงเรียน

บราวน์ (Brown 1987) ได้สำรวจเกี่ยวกับวิชาสิ่งแวดล้อมศึกษาในระดับประถมศึกษาของ โรงเรียนในรัฐเพนซิลวาเนีย โดยใช้แบบสอบถามสำรวจความคิดเห็นของครูและผู้บริหารสถาน ศึกษาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมศึกษา ผลการสำรวจพบว่า 78.6% ของกลุ่มตัวอย่างมีความเห็นว่า ครูไม่มีการเตรียมการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษา นอกจากนี้ยังพบว่าปัจจัยที่สำคัญที่จะพัฒนาการเรียนการสอน สิ่งแวดล้อมศึกษา คือ ความสนใจของครูผู้สอนที่มีต่อการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษา

สรุป การจัดการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษา จะประสบผลสำเร็จได้นั้น ย่อมขึ้นอยู่กับ ความรู้ ความเข้าใจด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาของครูผู้สอน ทักษะทางด้านการจัดกิจกรรมการเรียน การสอน การใช้สื่อหรืออุปกรณ์การสอน การปรับปรุงหลักสูตรให้สอดคล้องเหมาะสมกับสภาพของผู้ เรียน ท้องถิ่น ผู้บริหาร โรงเรียน ต้องจัดครูที่มีความรู้ ความถนัด และความสนใจต่อการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษา เข้าสอนพร้อมทั้งต้องคอยให้การสนับสนุน ช่วยเหลือ แนะนำ ให้ครูผู้สอน สามารถจัด การเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษาอย่างพอเพียง